

OZONE
GONDOLKODNI MENŐ!

OZONE UNIVERZUM

AZ OZONE TV
MŰSORÁN

TITOKZATOS
MAGYARORSZÁG

VISSZANÉZHETŐ AZ OZONETV.HU-N

A TÉLI BALATON TÜNEMÉNYEI

▷ SZÖVEG: LEVICZKI ANITA | FÉNYKÉP: MAGYAR FÖLDRAJZI MÚZEUM ARCHÍVUMA

„A hogy a Nap kezd aláhanyatlani, a jég egyszer csak megszólal. Először idegenszerű nyögést hallunk, mintha nagy távolságban valaki fejszével belevágott volna a jégbe... Csakhamar több hasonló nyekkenés, néha buffanás hallatszik, a melyek mind erősebbek és erősebbek lesznek. De aztán a sok nyekedésbe, mintha ágyúból lőttek volna, egyszerre hatalmas csattanás szól bele... Zeng, pattog, ropog, sikolt és mennydörög körülöttünk minden... Erős legyen a szíve annak, a ki ilyenkor félelem nélkül tekint szét a homályba borult, határa beláthatatlan jégsivatag felett...”

A „túlvilági zenebonát” a Balaton jégpáncéljának lehülése okozza, mely emiatt összehúzódik és megrepedezik. „Minden egyes repedés hatalmas hangot ad, hisz nagy erőnek a kiegyenlítődése az, amikor egy félméter vastag, majdnem üvegszilárdságú jéglemez elhasad.” A „sajátos sikoltó hang”, „mint rettentő csattanás rohan el a lábunk alatt”, miközben „olyan ütészélet érzünk, mint amikor elektromos szikra fut át testünkön” – magyarázza Cholnoky Jenő 1907-es, A Balaton télen című írásában.

A Jókai-regények kedvelőinek Az aranyemberből is ismerős lehet ez a drámai jelenség. 1872-ben

Turolás Boglár és Révfülpös közt
1895. március 2. d. u. 4 óra
A rajz készítése előtt két nappal, február 28-án keletkezett turolás (egymásra torlódott jégtáblák) legnagyobb magassága 1–1,5 méter volt

megjelent történetében így ír róla a nagy mesemondó: „Mikor a beállott Balaton jegére legelőször rá-süt a nap, először valami csodálatos zengés támad a jégben; mintha ezer meg ezernyi érczhúrok pattognának le egy tündéri hárfáról... A titkos zing-zöngés egyre hangosabb lesz, a tündérek ott a víz alatt már tele marokkal ragadnak hárfáik húrjaiba, éles pattanások kezdenek hangzani, mik folyvást emelkedő erővel a lövések hangjaig fokozódnak... A ki azokat először hallja, a szíve bizony hevesen kezd dobogni. Az egész jéglap szól, beszél, zeng... Egy-egy pattanás az ágyúdöröjhez hasonlít s mérföldekre elhangzik... Most egyszerre egy olyan rettentő

dördülés hangzik, mintha száz ágyút sütöttek volna el egyszerre... S a dördülés munkája iszonyú; ... végig repedt a jégtábla s a kétféle nyílt tömeg között egy ölnyi széles tátongó nyílás támadt. »A rianás! A rianás!«. Jókai története szerint ez a hasadék végez Krisztyán Tódorral, akinek a „hó arczába vert: nem vette észre a rianást, s szerencsétlenül belebukott”, akaratlanul is esélyt adva ezzel egy új életre a főszereplőnek, a boldogságkeresés útján bukdácsoló Timár Mihálynak.

Mindegy, melyik mestert olvassa az ember, szinte körülveszi a hangzavar, mely a tó jegének megrepedését kíséri. Cholnokynál azonban alkonyodik, míg Jókainál

épp kisüt a Nap. És ebből már ki is derül, hogy Jókai ezt a zenebonát bizony sosem hallotta a saját fülével, mert akkor tudta volna, hogy

Jókai ezt a zenebonát bizony sosem hallotta a saját fülével, mert akkor tudta volna, hogy a jég zenéje csak este hallható, különösen „holdvilágos este”, igazi csikorgó téli éjszakán...

a jég zenéje csak este hallható, különösen „holdvilágos este”, igazi csikorgó téli éjszakán, „mikor jó vastag a jég s nincsen rajta hó”, ami paplanként betakarná, szigetelné. Hiszen a jég a lehülés miatt húzódik össze és repedezik meg.

(Mikszáth Kálmán Jókai Mór élete és kora című könyvéből tudjuk, hogy maga Jókai is bevallotta: ő se nem látta, se nem hallotta, csak egy barátja beszélt neki „egyszer-másszor” e jelenségről.)

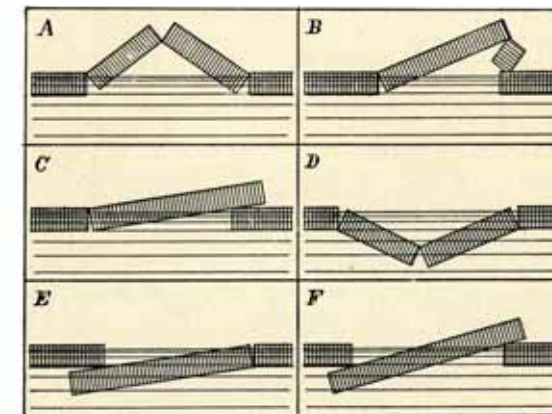
Cholnoky szerint azért sem pusztulhatott el a hasadékba esve „az Arany-Ember rossz lelkiismerete”, mert a jég összehúzódásakor „csak egészen vékony, alig észrevehető rész támad”, közel sem akkora, melybe bárki beleeshetne. Kívételt csak az ún. főrepedések jelentenek, melyek lassanként akár 70-80 cm szélesre is kitérülhetnek. Ezek mentén darabolódik fel a tó jege nagyjából „kör-alaku részekre”. Ebben már belevészhetett volna Krisztyán Tódor, csak hogy ezek is pont akkor nyílnak a legszelebbre, amikor a legnagyobb hideg van, de akkor aztán egy-két nap alatt be is fagynak, és újra megbírják az embert.

Már csak annyi gond maradt Krisztyán úr jég általi halálával, hogy „sem a főrepedéseket, sem a durranással keletkezett közönséges repedéseket nem nevezi a nép rianásnak”. Cholnoky 1895-ös terepnaplójában is feljegyezte, hogy a „halászok egyhangú állítása szerint a rianás az, mikor ez

Turolás Szepezd mellett a parton
1895. március 4. Hétfő.
Cholnoky – hasonlóan a Boglár és Révfülöp közti turolást ábrázoló rajzához – itt is sétabotját használta a feltorlódtott jégtáblák méreteinek érzékelgetésére

◀ A főrepedések mentén keletkezett turolások 1894–1895 telén

A Balaton „nyugati felén mindig öt nagy darabra válik szét a jég. A első keresztirányú főrepedés Akali és Szemes között nyúlik át..., a második Boglár és Révfülöp közt; a harmadik Fonyód és a Badacsonyi-hegy déli csúcsa közt s végül a negyedik... a kis Keszthelyi öblöt vágja le”. A tó keleti felében két nagyobb darabra válik a jég, a főrepedés Siófoktól „hatalmas ívben átvág Alsó-Őrs felé”, majd „kecses ívben levágja a Fűzfői öblöt.” (Cholnoky Jenő: A Balaton télen).
Cholnoky Jenő: A Balaton jege 90. ábrájának csökkentett névanyagú, szerkesztett kivágata

a hasadás beázik”. Vagyis ez már az olvadáshoz kötődő jelenség. Az igazi rianáson „már nagyon nehéz átkelni még deszkával is, mert a szélén rossz a jég”.

Jókai a leghihetőbben talán egy alattomos turolásnál veszejthette volna el Krisztyánt. Ezek is a jég felmelegedésével keletkeznek a főrepedések mentén, de még az olvadást megelőzően. Ha a jég felmelegszik, akkor ki is tágul, ezért „a repedéseknek megint be kell záródnia”, miközben már jég fagyott beléjük. A „horizontális nyomásnak legelső sorban a főrepedések vékonyabb jege esik áldozatul”, majd feltorlódnak az eredeti jégtáblák is, nagyszerű torlások, „meredeken felállókat” tábladarabokat eredményezve. Előfordul, hogy egyik jégtábla a másik alá csúszik, és aki „ügyetlenül rálép az alátolódtott darabra, az alatt ez lebillen, az ember becsúszik a jég alá s az álnok jégtábla még be is csukódik felette s a szerencsétlen menthetetlenül elveszett”.

Előfordul, hogy egyik jégtábla a másik alá csúszik, és aki „ügyetlenül rálép az alátolódtott darabra, az alatt ez lebillen, az ember becsúszik a jég alá s az álnok jégtábla még be is csukódik felette...”

tisztultak s a felkelő Nap pompás színeket varázsolt az égre s annak felhőire. A levegő oly kristálytiszt volt, hogy Siófokról jól lehetett

földRajz
grafikák földrajzi keretben

A Magyar Földrajzi Múzeum földRajz című időszaki kiállításán Cholnoky Jenő gazdagon illusztrált kínai naplója mellett számos grafikája és rajz vázlatfüzete is megtekinthető

Turolás-típusok

Az ábrák az egymásra torlódtott jégtáblák leggyakoribb feltöréseit mutatják, az E és F verziók különösen veszélyesek lehetnek. Ha valaki rálép az alátolódtott darabra, az lebillenhet, és a gyanútlan ember becsúszhat a jég alá – ha különösen szerencsétlen, akkor az még be is csukódik felette

látni az alsó-örsi házakat. Ekkor jöttem a jégre. Néhány lépést téve a tavon befelé, megbűvölten álltam meg, hogy körültekintsek. A jégen elterülő vékony vízréteg teljes nyugalomban, tökéletes tükrözés gyanánt, legfinomabb részletekig másolta le az ég pompás színeit s a két ég között, a végtelenség közepén képzelhette magát a szemlélő... Ez a legtökéletesebb tükrözés... A tüneményt más években is láttam részletekben, de ilyen csodálatos tökéletességgel többé nem.” (Cholnoky Jenő: A Balaton színtüneményei)

LEVICZKI ANITA
GEOGRÁFUS, MÚZEUMI ADAT-TÁROS A MAGYAR FÖLDRAJZI MÚZEUMBAN
WWW.FOLDRAJZIMUZEUM.HU

